

Diyamet

İLMİ DERGİ

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 43 • Sayı: 3 • Temmuz - Ağustos - Eylül 2007

TAKRİRÎ SÜNNET

(Mahiyeti, Özellikleri ve Hükümü)*

Ali ÇELİK**

Özet:

Hız. Peygamber'in sahabeler tarafından yapıldığını gördüğü veya işittiği her hangi bir işi men etmeyip, tasvip ve kabul etmelerine hadis literatüründe "takrir" denir.

Sahabeler hayatın akışı içinde bazen Hız. Peygamber'in gözleri önünde, bazen de onun bulunmadığı yerde din ile ilgili bazı işler yapmışlardır. Hız. Peygamber bu yapılanlar hakkında ne red, ne de kabul anlamında herhangi bir şey söylememiş, bu tavrı ile yapılan işi onayladığını ortaya koymuştur. Onun bu yaklaşımı İslam alimleri tarafından sünnet telakkisi içinde "takrîrî sünnet" olarak ifade edilmiştir.

Bu makalede takrîrî sünnetin, hadis alimlerinin tetkiki ile dinde ifade ettiği anlam bilimsel perspektifle ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sünnet, Hadis.

Sunnah of Taqir

Abstract

Anything that the Prophet didn't prohibit which he saw something done by Muslims or heard, and he accepted is said as "Sunnah of Taqir" in hadith literature.

Muslims did something in the life cycle related with religion sometimes in front of the Prophet, sometimes where he is absent. The Prophet Muhammad (pbuh) didn't say anything about these which may mean acceptance or disallowance. Islam leaders explained this approach as "declaration of the Sunna" in Sunnah consideration. (which means the Prophet's approvement of the acts and speeches by keeping silent.)

In this article, with the inspection of the Muhaddiths leaders the meaning of declaration of the Sunnah in the religion is discussed with scientific perspective in different respects.

Key words: Sunnah, Hadith.

Giriş:

Hız. Peygamber (s.a.s.), risâletle iki büyük görevi üstlenmişti. Bunlar: Tebliğ ve be-

* Bu makale daha önce Diyanet İlmi Dergi'nin 36. cilt, 2. sayısında yayınlanmıştır.

** Prof. Dr., O.G.Ü İlahiyat Fakültesi

yân görevi idi. Tebliğ görevi, Allah tarafından kendisine nâzil olan Kur'an ayetlerini insanlara duyurmaktı. Beyân görevi ise, tebliğ edilen bu Kur'an ayetlerinin, mücmel olanlarını tafsîl, mutlak olanlarını takyîd ve umum mânâ ifade edenlerini tahsîs etmek; hakkında Kur'an'da açık hüküm bulunmayan konularda ise, teşrî'de bulunmaktı. Hz. Peygamber, uhdesine aldığı bu görevleri, gerek sözlü beyanlarıyla gerek fiilî uygulamalarıyla, gerekse huzurunda yapılan bir davranış biçiminin veya gıyâbında yapılan fakat kendisine daha sonra hakkında bilgi verilen bir amelin, dinin esaslarıyla çelişmediğini göstererek onaylamak demek olan takrîrleriyle, eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir. Bunların hepsi, beyân görevi çerçevesinde yerine getirilmiştir. es-Serahsî (483/1090), bunları şöyle açıklamaktadır: “Beyânu takrîr, beyânu tefsîr, beyânu tağyîr, beyânu zarûre.”¹ Biz bu makalemizde, “Tacrîrî Sünnet'in mâhiyeti ve kapsamı üzerinde durmak, bir anlamda “beyânu takrîr”i incelemek istiyoruz. Konuya girmeden önce “takrîr” kelimesi üzerinde kısaca duralım.

A- MAHİYETİ

1. “Tacrîr” kelimesinin lügat manası:

Tacrîr kelimesi, lügatte, (karra-yükırru/yükarru-karâran) fiil kökünden alınmış olup “tef'îl” babından mastardır. “Bir şeyi bir yere yerleştirmek, açıklamak, îtirafa zorlamak, ta'yîn ve tahdîd etmek, karar vermek” manalarına gelmektedir. Bir de “ikrar” kelimesi vardır ki, takrîr kelimesiyle müterâdif olup, çok kere birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. İkrâr kelimesi de, aynı fiil kökünden türemiş olup, “if'âl” babından mastardır ve “Bir hakkı îtiraf etmek, kabul etmek, itaat etmek, kalbi mesrur etmek, bir şeyi hâli üzerine bırakmak” gibi manalara gelmektedir. Bir de aynı fiil kökünden olmakla birlikte masdarı farklı olan (kara-yükırru/ yükarru-kurreten, karran, kurûraten) şeklinde gelen kalıp vardır ki: “Göz aydın olmak, sevinmek” manasına gelmektedir.²

Takrir kelimesi, fiil kökünden türemiş şekilleriyle birlikte, Kur'ân'da toplam 38 yerde geçmektedir.

Hadislerdeki kullanılış biçimleri kelimenin türemiş şekillerinden “karra, karara, ekarra, tekarra, ikterna, istekarra, kurra ve kârûre-kavârîr” kalıplarını ihtiva eden pek

1 Ebu Bekir Muhammed bin Ahmet es-Serahsî, *Usûlü Serahsî*, thk. Ebu'l-Vefa el-Efgânî (I-II), Kahraman yay., İstanbul 1984, (ofset), II, 27.

2 İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, (K-r-r-) mad.; Râgıb, *el-Müfredât fî Garîbî'l Kur'ân*, İstanbul, 1979, s. 398; Külliyât-ı Ebi'l Bekâ, s. 310; *el Mu'cemü'l Arabî el-Esâsî*, Beyrut, tsz., s. 977; Muhammed bin Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihah*, İstanbul, 1980 (ofset), s. 454; M. Sarı, *el-Mevârid*, İstanbul 1980, s. 1213-1214.

çok hadis bulunmaktadır.³

2. “Takrir” kelimesinin ıstılahtaki manası:

Hiz. Peygamber’in sahâbîler tarafından yapıldığını gördüğü veya gıyabında yapıp da kendisine haber verilmesiyle işittiği herhangi bir işi menetmeyip, tasvib ve kabul etmelerine takrir denir. Sahâbîler hayatın akışı içinde bazen Hiz. Peygamber’in gözleri önünde, bazen de onun olmadığı yerde bazı işleri yapmışlardır. Hiz. Peygamber gördüğü veya haber verilmesiyle öğrendiği bu işlerden, dinî konularla ilgili olanlar hakkında red veya inkâra dair herhangi bir söz söylememiştir. O’nun bu tutumu sahâbî tarafından yapılan işi, ikrar etmesi manasına alınmış ve “takrir” tabir edilmiştir.⁴ eş-Şevkânî (1255/1839), takrîri daha kısa olarak şöyle tarif eder: “Takrir ve ikrâr, Nebî (s.a.s.)’in huzurunda söylenen, işlenen, ya da yaşadığı asırda bilinen bir şeyi reddetmeyip sükût buyurmasıdır.”⁵ eş-Şâtıbî (790/1388) de, “Rasûlullah (s.a.s.)’in tasvib ve onaylarına gelince, bunlar, görüp de onayladığı ya da işitip de ses çıkarmadığı fiillerde bir sakınca olmadığı anlamına gelir”⁶ şeklinde açıklar. Kısaca zikredilen bu manaları ihtiva eden takrir’in oluşabilmesi için bazı şartları taşıması gerekmektedir. Yani Hiz. Peygamber’in bir iş, yahut durum karşısında sükût buyurması veya onu tasvib etmesi için bazı şartların bulunması gerekmektedir.

B- TAKRİR’İN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI

1. Hiz. Peygamber’in takrire konu olan fiili bilmesi:

Hiz. Peygamber, takrîre konu olan fiil hakkında, bizzat onu görerek veya duyarak bilgi sahibi olabileceği gibi, kendileriyle delil getirilen ikrârların çoğu böyledir, gıyâbında meydana gelen bir hâlin kendisine nakledilmesiyle de bilgi sahibi olabilir.

Eğer onu bilmezse vâkî olan o takrir, hüccet olmaz. Her ne kadar bazı âlimler, sahâbenin, “Biz Rasûlullah zamanında şöyle yapıyorduk” şeklindeki sözlerini delil getirecek, bilmenin şart olmadığını ileri sürmüşler ise de bu, İbn Hacer’e nisbet edilmektedir. Cumhûr’a göre bilme şartı, mûteber ve doğru bir şarttır. Ancak, takrîre konu olan fiilin işlenmesi, sahâbe içinde iyice yayılmış, Hiz. Peygamber’in ondan bilgi sahibi olmaması imkansız olan şeylerden ise, onun, bu konuda bilgi sahibi olduğu zann-ı galibiyle ha-

3 Bkz. *Concordance*, VI/ 332-336.

4 Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, s. 387; eş-Şevkânî, *İrşâdu’l-Fuhûl*, Dâru’l-Fikir, tsz. s. 41; Abdülkerim Zeydan, *el-Vecîz fî Usûli’l-Fıkh*, İstanbul, 1979 (ofset), s. 136.

5 eş-Şevkânî, a.g.e., s. 41; M.S. Aşkar, *Ef’âlü’r-Rasûl*, 3. baskı, Beyrut, 1414/1993, II, 89.

6 eş-Şâtıbî, *el-Muvâfakat fî Usûli’ş-Şerîa*, thk. Abdullah Dıraz, 2. bask. 1395/1975, IV, 66, krş.: Trc. M. Erdoğan, IV, 62.

reket edilerek, ikrarın muktezâsı ile amel edilir.⁷ Yahut, o konuda Hz. Peygamber'in bilgi sahibi olduğuna delâlet eden bir karîne bulunur ise, durum yine aynıdır.

Meselâ, bir sahâbî, Nebî (s.a.s) zamanında bir şey yaptığını nakletse, onu Hz. Peygamber'in o konuda sükût etmiş olması, ikrâr sayılmaz.⁸

Şu rivâyet, sahâbe arasında iyice yayılmış ve Hz. Peygamber'in ondan haberdar olmaması imkansız hale gelmiş bir duruma misal olarak verilmektedir:

Ebû Said Hudrî şöyle der: "Biz fitır zekâtını her nevî yiyecekten bir sâ' olarak çıkardırdık: Arpadan bir sa' yahut hurmadan bir sâ yahut ekıt denilen, yağı alınmadık kuru yoğurttan bir sâ' yahut kuru üzümünden bir sâ' olarak."⁹

İbnu'l Hâcib şöyle demiştir: İşlenen fiili (İslâm'a aykırı olması durumunda) reddetmeye muktedir olmak.¹⁰ Yani herhangi bir korku veya çekinme sebebiyle sükût etmiş olmamak. Burada Hz. Peygamber'in, "Sizden biriniz bir kötülük gördüğü zaman onu eliyle değiştirsin, buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin, buna da gücü yetmezse kalbiyle buğuz etsin..."¹¹ meâlindeki hadisi delil getirerek, bu hadisile, acziyet durumunda el ile ve dil ile münkerden sakındırmanın sâkıt olduğu, zor durumda "küfür" kelimesini kullanmaya ruhsat verildiğini ifade ederek, buna ruhsat verilmişse, sükût etmeye haydi haydi verilir, şeklindeki İbnu'l-Hâcib'in yaklaşımına, el-Bâkılânî ve onu takiben ez-Zerkeşî şöyle cevap vermişlerdir: Korku veya çekinme sebebiyle münkeri reddetmek Nebî (s.a.s.)'den sâkıt olmaz. Bunun iki sebebi vardır: Biri, Allah Teâlâ'nın, O'nun hakkında düşmanlarına karşı zafer ve yardımını, "Alaycılara karşı şüphesiz biz sana kâfiyiz."¹² ayetiyle garanti etmesi; diğeri ise, korkudan dolayı münkeri reddetmeyi terk etmenin, aslında cevâzı ve yasağın neshini hissettirmesidir.¹³

3. Hz. Peygamber'in takrîrine mazhar olan fiilin sahibinin Müslüman ve itaatkâr olması gerekir:

Eğer takrîre konu olan fiili işleyen kâfir olursa, Hz. Peygamber de onun işlemiş olduğu fiile sükût etse, bu Müslümanlardan zorluğu kaldırmak için hüccet sayılmaz, takrîr edilmiş kabul edilmez. Meselâ, Hz. Peygamber, Yahûdilerin ve Hıristiyanların kendi kilise ve havralarında ibâdet etmelerini, bazı merasimlerini, akidlerini orada yapma-

7 eş-Şevkânî, A.g.e., s. 41.

8 Aşkar, A.g.e., II, 104-105.

9 Müslim, Zekât, 17.

10 eş-Şâtıbî, A.g.e. III, 309; IV, 58.

11 Müslim, İman, 78; Ebû Davud, Salat, 232; Melâhim, 17; Nesâi, İman, 17; İbn Mâce, İkame, 155; Fiten, 20.

12 Hıcr, 15/95.

13 Aşkar, A.g.e., II, 107.

larını kabul etti. Bu, hiçbir zaman onları takrîr etti anlamına gelmez.¹⁴

Eğer söz konusu fiili işleyen münâfık olursa, onun bu fiili karşısında Hz. Peygamber'in sükût etmesi ya da onu takrir buyurması konusunda ihtilaf edilmiştir, çünkü o, bir açıdan, zâhiren Müslüman olsa da içiyle kâfirdir. O nedenle, bu meseledeki hüküm konusunda münâfık, kâfirin hükmüne dahil edilir. Bu görüşü, el-Cüveynî söylemiş, es-Sübki ve eş-Şevkânî¹⁵ de ona muvafakat etmişlerdir. M.S. Aşkar ise şöyle der: Bana göre bu konunun açıklamaya ihtiyacı var: Eğer münâfığın nifakı gizliyse, onu sahâbenin çoğunluğu da bilmiyorsa, buna Müslümanların ahkâmı icrâ edilir. Eğer, Hz. Peygamber onu ikrar etmişse, bu ikrar da hüccettir. Nifakı zâhir ise ve bunu açıkca yapıyorsa, işlediği fiil karşısında Hz. Peygamber'in sükûtu veya onu ikrarı (Hz. Peygamber'in Takrîrî Sünnet'i) kapsamına girmez ve hüccet de değildir. İbn Teymiye Hz. Peygamber'in bu tutumunu şöyle açıklar: "Nebî (s.a.s.'in münafıkların önde gelenlerinden Abdullah bin Übey ve benzer münafıklar için sükût buyurması, onların çevrelerinin çok olmasındandır. Onlara gerekli olan ceza çeşidiyle (bir ceza verilerek) münkerin izâle edilmesi, insanlar duydukları zaman kızıp nefret ederek, Muhammed kendi ashabını öldürüyor demek suretiyle daha büyük bir mârufun (iyiliğin) giderilmesi demek olacaktır."¹⁶ Burada da görüldüğü gibi, Hz. Peygamber'in takrîr ve sükûtu bazen siyâseten oluyor idi.

C- TAKRİR EDİLEN DAVRANIŞ BİÇİMİNİN TAHLİLİ

Hz. Peygamber tarafından "takrîr ve ikrâr" buyurulan davranış biçimine baktığımız zaman onun üç önemli hususiyeti üzerinde taşıdığını görüyoruz. Bunların:

a) Hz. Peygamber'in huzurunda veya gıyâbında söylenilen bir söz veya işlenen bir davranış biçimi olması,

b) Hz. Peygamber'in takrir buyurduğu fiilin, daha önceden, gerek işleyen gerekse yöre halkı tarafından biliniyor olması, yani diğer insanlar tarafından yadırganan bir davranış şekli olmaması,

c) Hz. Peygamber'in onları takrîr buyurmasının, muhtelif davranış biçimleriyle (bazen sükût, tebşîr ve teşvik gibi) onaylamış olması.

Birinci ve üçüncü maddelerde zikredilen hususiyetler, bilinen ve üzerinde herhangi bir problem taşımayan hususlardır. Ancak ikinci madde üzerinde durulması gerekmektedir.

14 Aşkar, A.g.e., göst. yer.

15 eş-Şevkânî, A.g.e., s. 41.

16 Aşkar, A.g.e., II, 108.

tedir. Burada zikredilen özellik: “Hz. Peygamber’in takrire konu olan, sahâbenin (söz ve fiil olarak) yapmış olduğu davranış biçiminin daha önceden yöre insanı tarafından biliniyor olması.” Peki bunun anlamı nedir?

Durumu tesbit edersek: Takrîrin anlamı, önceleri Câhiliye karanlığında iken, Hz. Peygamber’in hidâyetiyle Müslüman olmuş ve sahâbe olma şerefine yükselmiş bu insanların hakkında daha önce Hz. Peygamber’in herhangi bir açıklamada bulunmadığı bir davranış biçimini sergilemeleri ve sergilenen bu davranış biçimini de, Hz. Peygamber’in onaylayarak, onun, İslâm’a aykırı bir davranış biçimi olmadığını belirtmiş olmasıdır. Konunun mâhiyetinin daha iyi anlaşılması için, meseleyi biraz daha tahlil edelim.

Takrîrî Sünnet olarak bilinen bir davranış biçimi genel hatlarıyla ele aldığımızda, onun iki yönünün bulunduğunu görüyoruz :

- 1) Hz. Peygamber’le ilgili yönü,
 - 2) Takrir buyurulan davranış biçimini işleyen kimseyle, yani sahâbe ile ilgili yönü.
- Hız. Peygamber’le ilgili olan yönünde, cevaplanması gereken şu soru akla gelmektedir:
- a) Takrîrî Sünnet, Hz. Peygamber’e vahy ile mi bildirilmiştir?
 - b) Yoksa Takrîrî Sünnet, Hz. Peygamber’in kendi ictihadı mıdır?

Aynı şekilde, sahâbe ile ilgili yönünde de benzer bir soru sorabiliriz:

- a) Sahâbe takrîre konu olan fiili, kendiliğinden mi yapmıştır?
- b) Yoksa bölgede yaygın geleneğin gereği olarak mı yapmıştır?

Akla gelebilen bu sorular, sağlıklı bir şekilde cevaplandırılırsa, konu daha net olarak anlaşılmuş olacaktır. Elimizdeki veriler çerçevesinde konuyu incelemeye çalışalım.

1. Takrîrî Sünnet Hz. Peygamber’e vahy yoluyla mı bildirilmiştir?

Bu konuda net bir şey söylemek mümkün değildir. Zira, Hz. Peygamber’in sünneti’nin tamamının vahy mahsûlü olup olmadığı konusunda, İslâm âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Zikredilen görüşlerden biri de, “Sünnetin tamamının vahy eseri olduğu” şeklindedir. Bu konudaki kaynaklarda geniş bilgiler bulunmaktadır.¹⁷ Hz. Peygamber’den sâdır olan her şeyin Sünnet olduğu görüşünü benimseyenlerin anlayışı ile “Takrîrî Sünnet” meselesine bakılınca, aynı şeyi bu konuda da söylemek mümkündür. Yani,

17 Bkz.: Şâfiî, *Risâle*, thk. A. Muhammed Şâkir, s. 103; Suyutî, *Miftâhu’l-cenne fi’l-Ihticac bi’s-Sünne*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Beyrut, 1407/1987, s. 23; İbn Hazm, *el-ihkâm fi Usûli’l-Ahkâm*, Beyrut, 1403/1983, I, 96-97; Gazzâlî, *el-Mustasfâ min İlmi’l-Usûl*, Mısır, 1322/1094, I, 83; İ. L., Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilaf ve Çözüm Yolları*, İstanbul, 1982, 94-96; M. H., Kirbaçoğlu, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, Ankara, 1993, 216-223; A. Toksarı, *Delil Olma Yönünden Sünnet*, Kayseri, 1994, 90-105.

Sünnet'in bir bölümünü teşkil eden "Takrîrî Sünnet" de vahy eseridir. Cenâb-ı Hak tarafından sahâbinin yapmış olduğu davranış biçiminin, dinin aslından ve özünden olduğu Hz. Peygamber'e bildirilmiş, o da, bu davranışı takrîr buyurmuştur. Ne var ki bu vahy, Kur'ân ayetleri gibi vahy-i metlûv değil, vahy-i gayr-i metlûv, yahut Serahsî'nin ifadesiyle,¹⁸ vahy-i bâtın cinsindedir.

Ancak, bunun aksini, yani Sünnet'in tamamının vahy mahsûlü olmadığını ileri süreren âlimler de vardır. Nitekim çağdaş yazarlardan Suphi es-Salih, bu görüşü ileri sürmekte ve şöyle demektedir: "Kur'an-ı Kerim ayetlerinin Rasûlüllah'ın kalbine indirilmesiyle, bazı hadisleri söylemesi için bunların Hz. Peygamber'in kalbine ilham edilmesi, ayrı ayrı şeylerdir. Vahy, sadece Kur'an-ı Kerimle alakalı bir şey olup, Hz. Peygamber'in hadisler hakkında bu kavramın kullanılması yanlıştır..."¹⁹ Bu durumda da, Sünnet vahy mahsûlü olmadığı için, onun takrîrleri tamamen kendi icihadlarıdır. Bir üçüncü görüş ise, Sünnet'in bir kısmının vahy mahsulü, bir kısmının vahy mahsûlü olmayıp Hz. Peygamber'in kendi icihadları olduğu yönündedir.²⁰

Görüldüğü gibi, konu tamamen "Sünnet'in vahy mahsûlü olup olmaması" konusundaki tartışmalarla paralellik arz etmektedir.

2. Takrîrî Sünnet Hz. Peygamber'in kendi icihadı mıdır?

Sünnetin tamamının vahy mahsûlü olup olmadığı konusunda yapılan tartışmalar sırasında ileri sürülen görüşlerden biri de, Sünnet'in tamamının olmasa da, bir kısmının vahy eseri olduğu, Sünnet'te beşerî unsur bulunduğu gibi, vahy unsurunun da olabileceği ifade edilmiştir.²¹ Yani bununla kastedilen şeyin, Hz. Peygamber'in vahy gelmediği durumlarda meydana gelen gelişmeler karşısında ictihadda bulunduğu işaret edilmiş olmasıdır. Konuya açıklık getirilmesi açısından, kısaca Hz. Peygamber'in İctihadı konusuna temas edelim.

Usûl âlimleri, peygamberlerin (bu bağlamda Peygamberimizin) icihad etmelerini akıl yönünden mutlak olarak câiz olduğunu söylemişlerdir. Sırf dünya işleri, savaşla alakalı tedbirler vb. işlerde icihad etmelerinin cevâzını da ittifakla kabul etmekle birlikte,²² Şer'î konularda icihad etmelerinin câiz olup olmadığı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilafı şöyle özetleyebiliriz:

18 Serahsî, *Usûl*, I, 72 vd.

19 Subhî es-Sâlih, *Ulûmu'l Hadis ve Mustalahuhu*, 20. baskı, Beyrut, 1996, 302; krş. Trc. *Hadis İlimleri ve İstılahları*, Diyanet yay, Ankara, 1973, 261-262.

20 Abdu'l-Azim ez-Zerkânî, *el-Menhelu'l-Hadîs*, Kahire, 1363, s. 60; A.O. Koçkuzu, *Rivâyet İlimlerinde Haber-i Vâhidlerin İtikat ve Teşrî Yönden Değeri*, Diyanet yay, Ankara, 1988. s. 42-43.

21 Toksarı, A.g.e., 106.

22 eş-Şevkânî, *İrşâdü'l-Fuhûl*, Dâru'l-Fikir, tsz. s. 255; el-Umerî, A.g.e., s. 40-41.

1- Ebû Ali Cübbâî (303/915) ve oğlu Ebû Hâşim (321/933) gibi bazı Mu'tezil'i usûlcüler: Hz. Peygamber dinî işlerde ictihadla hareket etmemiştir, diyerek bunu caiz görmemişler; Hz. Peygamber'in bazı sualler karşısında vahyi beklemiş olduğunu ve delil olarak da, **"O kendi hevasından konuşmaz."**²³ âyetini göstermişlerdir.²⁴ Ebû Yusuf ve *İmam Şâfî* gibi fakihler, Peygamber'in ictihad yapmasını normal bir olay görmekte ve bu ayetin " Muhammed Kur'an'ı kendisi uyduruyor" diyenlere cevap teşkil ettiğini ileri sürmektedirler.²⁵ İbn Hazm (456/1063)'da Hz. Peygamber'in dinî işlerde vahy gelmeyen konularda, ictihadla hareket etmediğini ifade ederek buna cevap vermez.²⁶ Onun şöyle söylediği nakledilir: "Kim, şerî konularda kendilerine vahy edilmediği halde, o konuda peygamberler için ictihadın caiz olduğunu zannederse, o büyük bir küfür içindedir. Allah'ın Nebî (s.a.s.)'e inzal buyurduğu şu sözü, bu kanaati iptal için yeterlidir: **"Ben ancak bana vahyolunana uyarım."**²⁷

Bu konu da yine, Hz. Peygamber'e bir soru sorulduğu zaman, vahyi bekler ve: "Bu şey hakkında bana henüz vahy gelmedi" şeklindeki sözleri, görüşlerini destekleyen bir delil olarak gösterilmektedir.²⁸

2- Kâdî Ebû Bekir el-Bâkılânî (403/1012), Gazzâlî (505/1111) gibi usûlcüler, câiz görenlerin bu konuda ileri sürdükleri delilleri yetersiz görmüşler fakat, bunu men eden bir delil de bulamadıklarından dolayı tevakkuf etmişlerdir.²⁹

3- Usûlcülerin büyük bir kısmı ile muhaddislerin tamamı, Hz. Peygamber'in şer'î konularda da ictihadının caiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir.³⁰ İbnu'l-Hâcib, el-Âmidî (631/1233) ve bazı Hanefîler³¹ ile Hanbelî'lerin tamamı, Fahu'r Râzî

23 Necm, 53/3.

24 Ebu'l Huseyn el-Basrî, *el-Mu'temed fi Usûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, II, 240. 242.

25 el-Basrî, A.g.e., II, 242; eş-Şevkânî, A.g.e., 256; Abdülkâdir Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, İzmir, 1992, s. 97-98.

26 eş-Şevkânî, A.g.e., 255.

27 Yunus, 10/15; Ahkâf, 46/9; el-Umerî, A.g.e., s. 40-41.

28 eş-Şevkânî, A.g.e., 255.

29 eş-Şevkânî, A.g.e., 256.

30 Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-Usûl Şerhu Mirkâtî'l Vusûl*, İstanbul, tsz., 208; Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad*, Ankara, 1975, s. 40.

31 Hanefîler vahyi, zâhir ve bâtın olmak üzere ikiye ayırırlar. Hz. Peygamber'in Cebrâil aracılığıyla harf ve ses olmaksızın, yalnız meleğin işâret ve ilham yoluyla aldığı vahiy, bunlardan birinci kısmı teşkil eder. Bu tür vahye bütün Müslümanların inanması ve uyması vaciptir. Hz. Peygamber'in ictihad ve teemmül ettiği vahy diye tarif edebileceğimiz ikinci kısım vahye ise bâtınî vahiy demişlerdir. (Molla Hüsrev, A.g.e., s. 207; krş. Toksarı, A.g.e., s. 107-108). Hanefîler'in bâtınî vahy dedikleri şey, Rasûlüllah'ın ictihadlarından başka bir şey değildir.

(606/1029), el-Beydâvî (685/1286) gibi Şâfiîler hep bu gruptandır. İmam Şâfiî (204/819)'nin de câiz gördüğü nakledilmiştir.³²

Hanefîlerin kanaati, “mutlak olarak Hz. Peygamber'in icthad etme yetkisi vardır, ancak tahakkuk etmesi ise, belli bir zaman geçtikten sonra olur” şeklindedir. Yani Hz. Peygamber, ortaya çıkan hadise karşısında bir müddet vahyin gelmesini bekler, daha sonra icthadda bulunur.³³

Nitekim, Hanefî fakihlerinden es-Serahsî'nin konu ile ilgili değerlendirmesi şöyledir: ”Nebî (s.a.s.)'in icthâdının vukûu konusunda bizim şartımız, (o konuda) vahyin gelmesinden ümid kesilecek bir zamanın geçmesinden sonradır. Bu, ümmet(ten bir müctehidin), kendi icthadı ile amel etmesi için, icthad yapmadan önce Kitab ve Sünnet'e baş vurması, onlarda bulamadığına kanaat getirdikten sonra icthad etmesi gerektiği şeklinde ileri sürülen şarta benzer. Yine, yolculuk hâlinde bulunup da su bulamayan kimsenin hâline benzer. Bu kimse eğer su bulabileceğini umut ediyorsa hemen teyemmüm almaz, bir süre su arar, eğer su bulabilme umudu yoksa, o takdirde su aramakla uğraşmadan hemen teyemmüm alabilir. Rasûlullah dışındaki müctehidlerin durumu, su bulabilme umudu taşımayan yolcu gibidir; kendisine vahy kapısı açık olmadığından, vahy gelir diye beklemesinin bir anlamı yoktur. Rasûlullah (s.a.s.) ise böyle değildir. O, su bulabilme umudunda olan yolcunun hâline benzer, çünkü ona vahy kapısı açıktır ve her an vahy gelebilir. O yüzden, hazır vahy bulunmayan bir konuda Rasûlullah (s.a.s.) hemen kendi icthadı ile hareket etmeyip, belli bir süre vahyi beklemek zorundadır. Onun bu beklemesi, müctehidin müevvel nass ya da hafî nass üzerinde düşünmesi masâbesindedir. Bekleme süresinin ise, vahyin gelmesinden ümidini kesmiş olmasıdır. Bu durumda reyî ve icthadı ile amel eder ve onu insanlara açıklar. Bu hal üzeri yerleşince de vahyle sâbit olmuş gibi kesin hüccet olur.³⁴

Hz. Peygamber hem dînî hem dünyevî konularda icthadda bulunmuştur. Bir hadislerinde, “*Bana vahyolunmayan hususlarda, aranızda (ki davalarda) reyimle hükmederim*”³⁵ buyurmuşlardır. Kendilerinin bir beşer olduğunu belirterek, “*Size kendi reyimle bir şey emredersem - unutmayın ki – ben ancak bir beşerim*”³⁶ sözleriyle, yanılabilme ihtimalinin olabileceğini beyan etmişlerdir. Fakat şurası unutulmamalıdır ki, Hz.

32 el-Umerî, A.g.e., 2. 40.

33 el-Umerî, A.g.e., 2. 44.

34 es-Serahsî, *Usûl*, II, 96

35 Ebû Dâvud, Akdiye, 7.

36 Müslim, Akdiye, 5.

Peygamber (s.a.s), isâbet etmediği icthadlarda, Allah tarafından tashih edilmek gibi bir imtiyâza sahiptir.

Hız. Peygamber'in icthadı ve icthad alanı konusunda bu kısa bilgilerin ışığında, şunu ifade edebiliriz: Hız. Peygamber'den sâdır olan diğer sünnet çeşitleri gibi, Takrîrî Sünnet'in de bir kısmı, Hız. Peygamber'in icthadıyla vâkî olmuştur. İsabet edememe durumunda uyarılmıştır - bir kısmı ise vahy eseri olarak vâkî olmuştur. Özellikle ibadetlerin eda şeklinin nasıl yapılacağı konusundaki takdirlerin vahy eseri olduğu kanaatindeyiz. Meselâ, "*Haccın menâsikini benden alınız!*"³⁷ "*Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız öyle namaz kılınız.*"³⁸ şeklindeki hadislerden, bu ve benzer ibâdetlerin edâ şekillerini, Hız. Peygamber'in bizzat kendilerinin öğrettikleri tarzda olmasının gerekli olduğunu anlıyoruz. Halbuki biz biliyoruz ki, bu ibâdetler hac³⁹ olsun namaz⁴⁰ olsun daha önce Câhiliyye'de edâ ediliyordu. Araştırmalar bu ibadetlerin İslâm öncesi de tahrif edilmiş şekliyle de olsa - edâ edilmesini, Hız. İbrahim dininin bir bakıyyesi olarak devam ettiğini göstermektedir.⁴¹ Kur'an'da bu ibadetler emredilmiştir, ancak, ibadetlerin edâ keyfiyeti zikredilmemiştir. Hız. Peygamber bunu bize bu konudaki önceki uygulamaları tashih - ederek tahrif edilmiş şeklini düzelterek ibkâ etmişler (takrîr buyurmuşlardır). Kendisi de bir beşer olan ve bunu sık sık vurgulayan⁴² Hız. Peygamber'in, bu ibadetlerin edâ keyfiyetleri konusundaki takrîrleri vahye dayanmaktadır. Bu vahy çeşidi vahy-i gayr-i metlûv ya da vahy-i bâtın cinsinden olmalıdır.

3. Takrîre konu olan fiili sahâbe kendiliğinden yani fitrî olarak mı yapmıştır?

Takrîrî Sünnet'in anlaşılması için üzerinde durulması gereken hususlardan biri de, Hız. Peygamber'in takrîrine konu olan bu davranış şeklinin menşei ile ilgilidir. Mezkur davranışı, sahâbenin, hiçbir telkinin veya geleneğin baskısı altında kalmadan kendiliğinden yapıp yapamayacağı meselesidir. Nasıl bir düşünce ve fikir yapısıdır ki, o, sahâbeyi böyle bir davranış yapmaya sevkedecek de, yapılan o davranış biçimi, Hız. Peygamber'in takrîr buyurmasına nâil kılacak davranışlar içinde bulunmasını sağlayan o yüce duygu, "fitrat" nedir?

Fitrat nedir?

Fitrat kelimesi, "yarmak, ikiye ayırmak, yaratmak, icad etmek" manalarına gelen

37 Nesâî, Menâsik. 220; *Müsned*, II, 366.

38 Buhârî, Ezan, 18.

39 Hac hk. bkz. Ateş, A.g.e., s. 123 vd.

40 Namaz hk. bkz.: İbn Habîb, *el-Muhabber*, Beyrut, tsz. s. 171-172; A.O. Ateş A.g.e., s. 51.

41 A.O. Ateş, A.g.e., s. 123 vd.; Şah Veliyyullah Dihlevî, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, Tahkik, eş-Şeyh Muhammed Şerif Sükker, *Dâru İhyâi'l-Ulûm*, Beyrut, 1990. I, 223.

42 Müslim, Akdiye, 5.

(fa-ta-ra) kökünden isim olup, “yaratılış, belli yetenek ve yatkınlığa sahip oluş” anlamında kullanılır. İlk yaratılış, bir bakıma, mutlak yokluğun yarılarak içinden varlığın çıkması şeklinde telakkî edildiğinden, “fıtrat” kelimesiyle ifâde edilmiştir. Buna göre fıtrat, ilk yaratılış anında varlık türlerinin temel yapısını, karakterini ve henüz dış tesirlerden etkilenmemiş olan ilk durumunu belirtir.⁴³

İslâm âlimleri “fıtrat” kelimesini Kur’an’da ve hadislerdeki kullanılış biçimlerini dikate alarak farklı şekillerde değerlendirmişlerdir. Kelimenin bu farklı anlamlarını, bazıları dört grupta⁴⁴ toplayarak açıklamışlardır. Yapılan bu açıklamaların dayanağını, genel olarak İbn Abdilber (463/1071)’in, “*Temhîd*” isimli eseri oluşturmaktadır. İbn Abdilber’in *Temhîd*’de yaptığı açıklamaya göre ise fıtrat üç ayrı şekilde anlamlandırılmıştır:

a) Fıtrat kelimesi, İslâm manasına gelmektedir. Selef ulemâsı ile müteahhirûn ulemânın çoğunluğu bu görüştedir.

b) Fıtrat, “başlangıç, Allah’ın ilk yaratılışta her insan için belirlediği, değişmesi mümkün olmayan farklı inanç ve bunun sonucu olan nihâî mutluluk veya bedbahtlık” anlamına gelir.

c) Fıtrattan maksat, Allah’ın Âdem’in neslinden dünyaya gelmeden önce, kişinin iman ettiğine dâir aldığı ikrar ve mîsaktır.⁴⁵

Zikredilen bu üç farklı yorumun ilk ikisi, birbirleriyle tedâhül hâlinindedir. Zira ikinci maddede ifade edilen özellikler, aslında birinci maddede açıklanan İslâm kelimesinin muhtevâsında bulunmaktadır. İsabetli görüş de bu olmalıdır.

Fıtrat kavramı, Kur’an’da Rûm suresi 30. ayette “Fıtratullah” olarak ifade edilmiştir. Kelimenin geçtiği bu ayet, bir sonraki ayetle birlikte okunursa, kavramın ifade ettiği anlam bütünlüğü daha iyi anlaşılacaktır:

“Muvahhid olarak dosdoğru bir biçimde kendini dinine ver; işte dosdoğru din budur.”⁴⁶

“Daima O’na yönelmiş olarak, O’ndan sakınıyorsunuz, namazı kılıyorsunuz ve müşriklerden olmayıyorsunuz.”⁴⁷

43 İbn Manzur, A.g.e., “f-t-r” mad; Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, “fa-ta-ra” mad; Râgıb, A.g.e., s. 575; İbn Abdilber, *Temhîd li mâ fî Muvattar mine’l-mânî ve’l-esânîd*, Thk. Said Ahmed A’râb, XVIII, 57 vd; krş. DİA, XIII, 47.

44 M. Açıy, “İman’ın Oluşumunda Fıtratın Rolü”, Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Derg. Sayı: I, sh. 273 - 294, 1996); bazıları üç grupta toplamaktadırlar bkz.: H. Hökelekli, DİA, “fırat” mad. XIII, 47-48.

45 *Temhîd*, XIII, 57 vd.

46 Rûm, 30/30.

47 Rûm, 30/31.

“Fıtrat” kelimesinin, birbirlerini beyan dokusu içinde birlikte bulunduğu bu açık ifadeler, bize şu fikri vermektedir: “Fıtrat”, başka bir cihete yönelmeyen, katıksız bir tevhidir, bağlantıdır. Gerçek din, selîm ve sağlıklı gidişattır. (...) Siyak ve sibaktan hareketle elde edilen manaya göre “fıtratullah”, İslâm dini üzere olmak, özümüzün ve varoluşumuzun kumanda merkezini ve kadrosunu buna tahsis etmek; bunu kesintiye uğramayan bir sürekliliğe kavuşturmadır.

Bu itibarla Rûm 31. ayetindeki tek olumsuz emir ifadesi olan, “**Ve müşriklerden olmayınız!**” cümlesi de, konuyla tam bir bütünlük sunmaktadır. Çünkü burada şirk kelimesi, Allah’ın yaratışını, koyduğu fıtrat düzenini, tebdîl edip değiştirmek, bozmak anlamını gösterir.⁴⁸

“Fıtratullah” = “Allah’ın fıtratı” şeklinde nitelenmesinin anlamı, getirdiği esasların fıtrattan olması sebebiyledir. Benimsenmiş ve yaygın erdemlerden olan diğer usûl ve furû (esaslar ve ayrıntılar), bundan sonra gelir. İslâm bu esasları getirmiş ve onları teşvik etmiştir. Çünkü bu esaslar, insanlıkta yerleşen ve zarardan sâlim olarak iyiliği arama amacından doğan iyi âdetler olup, fıtratın esaslarıyla ilgilidir. Şayet fıtrat kendi başına bırakılırsa, fıtrata uygun olanı tercih eder.⁴⁹ Dış âmillerle yüzyüze gelinceye kadar, “fıtratullah’ın” lekesiz bir halde bulunduğunu; istisnasız her ferдин, olumsuz etkenler bulunmadığı sürece, bu tevhid liyâkati üzere gelişeceğini, şu peygamberi söz çok güzel açıklar:

“Her doğan çocuk fıtrat üzere doğar. Sonra anası babası onu Yâhudi yaparlar, yahut Hıristiyan yaparlar, yahut Mecûsî yaparlar...”⁵⁰

Meseleye bu açıdan baktığımız zaman, herhangi bir etki altında kalmamış, saf ve temiz vicdanların, fıtratları gereği yapacakları tercihler, İslâm’ın prensip olarak getirdiği temel esaslarla örtüşmektedir. Dolayısıyla, Hz. Peygamber’in huzurunda veya gıyabında sahâbenin kendiliğinden, fıtratları gereği yapmış olduğu bir davranış şekli, eğer Hz. Peygamber tarafından takrîr buyrulmuş ise, artık o, İslâmîdir. Çünkü onaylanan davranış biçimi, fıtrîdir; onaylayan kimse de Hz. Peygamber’dir. Onu, sahâbenin kendiliğinden yapmış olması, onun Sünnet olarak değerlendirilmesine mâni değildir. Bundan dolayıdır ki, takrîr buyrulmuş bir davranış şekli, Hz. Peygamber’den tutularak, Sünnet’in bir bölümü olan “Takrîrî Sünnet” kapsamına dahil edilmiştir.

48 Salih Kılıç, *Fıtratın Dirilişi*, İstanbul, 1991, s. 14-15.

49 Tahir b. Âşur, *Mekâsıdu’ş-Şerâti’l-İslâmiyye*, Tunus, 1978, s. 58-59; krş.: Trc. M. Erdoğan, Vecdi Akyüz, *İslâm Hukuk Felsefesi*, s. 87, 2. baskı, İstanbul, 1996.

50 Buhârî, Cenâiz, 92; Ebû Dâvud, Sünnet, 17; Tirmizî, Kader, 5; Muvatta, Cenâiz, 52; Kılıç, A.g.e., 18-19.

4. Takrîre konu olan fiili sahâbe yaygın geleneğin bir gereği olarak mı yapmıştır?

Eğer takrîre konu olan davranış biçimini, sahâbenin kendiliğinden fitratı gereği yaptığı bir fiil olarak değil de, yörede yaygın olan geleneğin bir uygulaması olarak görürsek, takrîr edilen bu davranış şekli, sanki bir anlamda, Câhiliye geleneğinin Hz. Peygamber tarafından onaylanması anlamına mı gelmektedir? Eğer öyleyse, niçin mevcut geleneğin bir kısmı Hz. Peygamber tarafından reddedilmiştir? Yoksa takrîr buyrulan bu geleneğin, kendine has belli vasıfları var mıdır? Takrîr'e konu olmuş gelenek ile neyi anlamamız gerekecektir?

Burada şu tesbiti yapmak zorundayız: Hz. Peygamber'in kendilerine peygamber olarak gönderildiği toplum, köklü bir geleneğe sahip toplumdur. Bu gelenek, Kur'an'da da ifade edildiği gibi, Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği tevhid akîdesinin (hanifliğin) esaslarıyla yoğurulmuş neslin sahip olduğu, İbrahimî unsurları içinde taşıyan bir gelenektir. Tamamen tahrif olmuş, "Câhiliye" geleneği olma hükmünü almış bir gelenek olmayıp, bilakis ilâhîlik vasıflarını kısmen de olsa taşıyan bir gelenek. Ama bu gelenek içinde hangi unsurların ilâhî, hangi unsurların Câhîli olduğunun tefriki, her zaman mümkün olamamaktadır. Her ne kadar fitrat-ı selîmenin yapacağı tercih, o istikâmette olabilecek ise de bunun tesbiti oldukça zordur. Onun içindir ki, Hz. Peygamber'in takrîri burada ayırt edici bir rol oynamakta, geleneğe ait gibi görünen bir olgunun, ilâhîlik vasfının bulunup bulunmayacağını tesbit etmektedir. Bir başka ifade ile bu davranış biçiminin Hz. İbrahim Peygamber'in getirdiği tevhid akîdesinin bakıyyelerinden olduğu, dolayısıyla İslâm Dini ve onun ilkeleriyle ters düşmemesi sebebiyle Hz. Peygamber'in takrîrine mazhar olmuştur.

Hz. Peygamber'in Câhiliyeye âit birtakım inanç ve âdetleri (kaldırıp atmayıp) ibkâ veya ıslah etmiş olmasından bu inceliği aramak gerekecektir. Hz. Peygamber'in Takrîrî Sünnetleri'ni biraz dikkatlice incelersek, bu hakikati görmemiz mümkün olacaktır.

Bu açıklamalardan şu sonuç çıkmaktadır: Yüce Allah'ın, insan fitratına yerleştirdiği kabiliyetler, Hz. Âdem (a.s)'dan itibaren bütün peygamberlerin tebliğe memur oldukları tevhid inancını kabule hazır yeteneklerdir. Bu durumda sahâbe, Hz. Peygamber'in takrîrî'ne mazhar olan davranış biçimlerini ister fitratın gereği olarak kendiliğinden yapmış olsun, isterse yörede yaygın geleneğin bir devamı olarak-ki bu gelenek Hz. İbrahim dinin bakıyyesidir-yapmış olsun, tevhide ters düşme konusunda birleşmektedirler.

Şimdi, Hz. Peygamber'in huzurunda veya gıyabında, sahâbe tarafından ortaya konan bir davranış biçimi hakkında, takrîr olarak O'nun tepkisi nasıl ve kaç türlü olmuştur? Sadece sükût etmekle yetinmiş, yoksa bunun yanında tepkisini ifade eden başka

davranış biçimleri var mıdır, tezâhürleri nasıl olmuştur? Bu konu üzerinde durarak konuyu işlemeye çalışalım.

D- TAKRİR'İN ÇEŞİTLERİ

Hız. Peygamber'in takrîr buyurmaları ya sözleri ya da fiilleri takrîr etme (onaylama) şeklinde idi.

1. Sözleri takrîr etmek:

Herhangi bir kimsenin herhangi bir sözünü takrîr etme şeklinde olup, takrîr edilen şeye göre iki kısma ayrılmaktadır:

a. Dinin asılları ve fûrûu ile ilgili sözleri takrîri: Bunları Peygamber'in takrîri, onların doğruluğuna delalet eder. Mesela, Mâiz (r.a.), Hız. Peygamberin huzurunda üç defa zinâ ettiğini îtiraf etmiş, Rasûlullah (s.a.s.) de her defasında onu reddetmiştir. Bu sırada Hız. Ebû Bekir ona şöyle der: "Eğer sen dördüncü defa da îtirafta bulunursan Rasûlullah (s.a.s.) seni recmeder."⁵¹

Hanefîler ile Hanbelîler, bu hadisle amel ederek, zinâ ikrârında iki sebepten dolayı sayıya îtibar etmişlerdir:

1. Bu hal Ebû Bekir'in Rasûlullah'ın hâlini bildiği şeylerdendi.

2. Ebû Bekir'in bu sözlerini Rasûlullah ikrar etmiş, onları söyleyeni (Ebû Bekir'i) hatalı bulmamıştır.

b. Dünya ile ilgili işler konusundaki sözleri takrîr: Hız. Peygamber'in sahâbeden bazılarının sözlerini tekrîr (sükût, tebessüm vb. tepkileriyle) buyuruyorlardı. O'nun bu takrîri, bazen siyâsetten, bazen hakikatten, bazen de başka sebeplerden olabiliyordu. Bu sebepten, dünyevî işlerdeki sözlerin takrîri konusu, hüccet olup olmaması bakımından ihtilaf konusu olmuştur. Ulemâ bu konuda farklı şeyler söylemişlerdir:

"Sözü takrîr etmek, haberin doğruluğunu ve delâlet ettiği şeyin sübûtuna delil olmaz. Bilakis, Allah, bazen bu sözü söyleyen kimsenin dediği gibi olmadığını Rasûlüne bildirebilir. Tıpkı, münâfikların şu sözlerindeki yalanı bildirdiği gibi: **"Ey Muhammed! Münâfiklar sana gelince: "Senin şüphesiz Allah'ın peygamberi olduğuna şehâdet ederiz" derler. Allah senin kendisinin peygamberi olduğunu bilir; bunun yanında Allah, münâfikların yalancı olduklarını da bilir.**"⁵²

Bu görüş, el-Amidî, İbnu'l-Hâcib ve müteahhir ulemâdan çoğunluğun görüşüdür.

51 *Müsned*, 1, 8.

52 *Münâfikûn*, 63/1.

Denilmiştir ki: Takrîr, takrîr edilen sözün doğruluğuna delâlet eder. Çünkü Allah'ın Rasûlünü, yalan olan bir şeyi takrîr etmekten koruması için, O'nu, muhbirin yalanına muttalî kılması gerekir. Es-Sübkî, Cem'u'l-Cevâmî'de böyle demektedir.

Doğru olan söz birincisidir. Çünkü, "Allah'ın, nebîsini, muhburun yalanına karşı koruması iddiası, delilden yoksundur. Zira Allah Teâlâ'nın nebîsine açıkca: "**Ben gaybı bilmem**"⁵³ demesini emrettikten sonra, böyle bir kanaata varmak, noksanlığı gerektirir. Zira sâbit olmuştur ki, Nebî (s.a.s.), (dünyevî bir sözü) takrîr buyurmuş, sonra O'nun bu takrîrinin, bazen vâkıya muhâlif olduğu ortaya çıkmıştır.⁵⁴

Bu sebepten, takrîre konu olan her söz, kendi içinde husûsî bir değerlendirmeye tabi tutulmuş, hangi sebeple, takrîr buyrulduğu araştırılmıştır. Nitekim şu olay bu nevidendir:

Muhammed bin Münkedir şöyle dedi: Ben Câbir bin Abdillâh'ı gördüm ki, o, İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğunu Allah'a yemin ederek söylüyordu. Ben de: Allah'a yemin ilemi söylüyorsun? dedim. Câbir: Ben, Ömer bin Hattab (r.a.)'den işittim ki, o da Peygamber'in yanında, İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğuna yemin etti de, Peygamber (s.a.s.) onun bu yeminini reddetmedi, dedi.⁵⁵ Yani bu rivâyette, Hz. Ömer'in yemin ederek İbn Sayyâd'ın Deccâl olduğunu söylemesinin Hz. Peygamber tarafından takrîr buyurulduğu ifâde edilmektedir. Ancak, Hz. Peygamber'in bu sükûtunun, olayın doğruluğundan değil, başka sebepten olabileceğinin izâhını Kâmil Miras şöyle yapmaktadır:

Câbir (r.a.)'ın bu hadisinde bildirildiği üzere, Rasûlü Ekrem, bu Deccâl değildir diye reddetmemekle beraber, öldürülmesine de müsâde etmemişti. Çünkü bu günler, Medine'ye ilk hicret edildiği zaman müsâdif idi. Yahûdilerle iyi geçinmek günleri idi. Hz. Câbir 'in İbn Sayyâd, fitne amili bir Deccâl idi, diye yemin etmesi de, Hz. Ömer'in bu yemininin taraf-ı risâletten reddolunmamasına mebnî idi.⁵⁶

2. Fiilleri takrîr etmek:

Hz. Peygamber'in herhangi bir kimsenin işlediği bir fiili takrîr buyurması, onun bu fiilin işlenmesinde günah olmadığına delâlet eder. O zaman ya vâcib ya mendub, ya da mubah olur. Mekruh olma konusuna gelince, Usûlcüler yanında meşhur olan görüş, mekruhun, takrîr buyrulamıyacağı yönündedir. Mekruhun takrîri meseli ihtilâflıdır. İhtilâf sebebi ise, kerâhetin ma'siyet olup olmaması noktasındadır.⁵⁷

53 En'am, 6/50.

54 Aşkar, A.g.e., II, 113-115.

55 Müslim, Fiten ve Eşrâtu's-Sâa, 94; Ebû Dâvud, Melâhim, 16.

56 Kâmil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Ankara, 1975, XII, 412; ayrıca bkz: Aynı eser, VI, 522-527.

57 Aşkar, A.g.e., II, 116.

E. HZ. PEYGAMBER'İN TAKRİRİ'NİN DERECELERİ

Bu başlık altında, Hz. Peygamber'in "Takrîrî Sünneti" keyfiyeti üzerinde duracağız. Yani sahâbî'den sâdır olan hangi tür söz veya davranış biçimi hakkında Hz. Peygamber nasıl bir tepki vermiş de o, "Takrîrî Sünneti" olmuş, onu incelemeye çalışacağız. Hadis külliyyatı tarandığı zaman pek çok örneklerini gördüğümüz "Takrîrî Sünnet" tezâhürlerini, genel olarak şu alt başlıklar hâlinde tesbit edebiliriz:

1. Hz. Peygamber'in gerek huzurunda gerekse gıyabında işlenen bir fiili ve o fiili işleyen kimseyi övmesi:

Buna misal olarak şu rivayetleri nakledebiliriz:

a) Hz Peygamber, Muaz bin Cebel (18/639)'i Yemen'e (kâdî) olarak gönderiyordu. (Ona) "nasıl hüküm vereceksin?" buyurdu. Muaz: "Allah'ın kitabındaki ahkâma göre hüküm veririm" dedi. Rasûlü Ekrem, "şayet Allah'ın kitabında yok ise?" buyurdu. Muaz: "Kendi görüşümle ictihad ederim" dedi. Rasûlü Ekrem, "Rasûlüllah'ın elçisini muvaffak kılan Allah'a hamdolsun" buyurdu.⁵⁸

b) Ebû Musa el-Eş'arî (44/664) (r.a.) naklediyor, Rasûlüllah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Hakikaten Eş'arîler, gazada azıklarını bitirirken yahut Medine'de ailelerinin yiyeceği azaldığında hemen yanlarındaki erzakı bir sevb (bez yahut elbise) içine toplayıp, sonra bir kap içinde ölçerek aralarında eşit bir şekilde taksim etmiş kimselerdir. Binâenaleyh, Eş'arîler bendendir ben de Eş'arîlerdenim."⁵⁹

c) Rufâa bin Râfî' ez-Zürkâ'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bir gün Rasûlüllah (s.a.s) ile beraber namaz kılıyorduk. Rasûlüllah kafasını rekattan (rukûdan) kaldırdığı zaman "Semiallahu limen hamideh" dedi. Bir adam "Rabbenâ ve leke'l hamdu hamden kesîran tayyiben mübâreken fihi cezîlen" dedi. Rasûlüllah namazı bitirince: "Az önce konuşan kimdi?" dedi. Adam: Benim yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlüllah (s.a.s.) şöyle dedi: "Muhakkak (otuzdan fazla) melek gördüm (senin söylediğin o sözün sevâbını) hangisi yazacak diye yarışıyorlardı."⁶⁰

Bu misallerde de görüldüğü gibi, Hz. Peygamber hem Muaz bin Cebel'i ve Eş'arîleri övmüş hem de onların yaptıklarını tasvîb edip takrîr etmiştir. Bu şekildeki takrîr, takrîrin en yüksek mürtebesi olarak değerlendirilmektedir.⁶¹ Zira, Muaz bin Cebel'in o

58 Tirmizi, Ahkam, 3; Nesâî, Kudât, 11; Ibn Mâce, Menâsik, 38; Dârimî, Mukaddime, 20; Ebû Dâvud, Akdiye, 11; Müsned, I, 37; V, 230. 236.

59 Müslim Fedâilü's-Sahâbe, 167.

60 Müstedrek, I, 348.

61 Aşkar, a.g.e. II, 100.

davranışında, fitra-ı selîme; Eş'arîler'in yaptıklarında, bütün ilâhî dinlerin özellikle de İslâm dininin üzerinde durduğu güzel ahlâk; namaz kılariken rukûdan kalkınca bir adamın, "Rabbenâ ve leke'l hamdü hamden kesîran..." sözüyle de tevhîd akîdesi ifâde edilmiştir. Hz. Peygamber de, bütün bu güzellikleri taltif edip överek, takrîr etmişlerdir.

2. Huzurunda işlenen amelin meydana gelmesine yardım etmesi:

Buna örnek olarak da şu meşhur rivâyetleri gösterebiliriz:

a) Hz. Âişe (57-8/676) (r.a) şöyle demiştir: (Bayram günlerinden birinde) Rasûlullah yanıma geldi. O esnâda benim yanımda Buas haberlerine ait ezgileri (def çalarak) okuyan iki kız vardı. Yatağına uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebû Bekir de geldi ve "Peygamber'in yanında şeytan mizmâr⁶² mı?" diyerek beni azarladı. Rasûlullah hemen ona döndü ve: "*Onları bırak*" buyurdu. Babam başka bir şeyle meşgul olurken, ben kızlara işâret ettim, onlar da dışarı çıktılar."⁶³

b) Yine bir bayram günü, Habeşli⁶⁴ Sûdanlı⁶⁵ olduğu belirtilen siyâhîler, kalkanlar ve mızraklarla oynuyorlardı. Peygamber'den (onları seyretmek için) izin istedim, yahut kendiliğinden: "*Bakmak arzu ediyor musun?*" dedi. Ben: "Evet (istiyorum)", dedim, hemen beni, arkasında yanağım yanağına gelecek şekilde ayak üstü dikeltti ve: "*Haydi Efride oğulları*⁶⁶ !.." dedi. Nihayet bakmaktan usandığımda: "*Artık yeter mi?*" diye sordu. Ben: "Evet", dedim "Öyleyse git!" buyurdu.⁶⁷

c) İbn Mâce'nin naklettiği rivâyette, Ebu'l Huseyin Hâlid bin Zekvân bir Âşûre günü Medine'de câriyelerin (kız çocukları) def çalıp şarkı söylediklerini görünce, bazı arkadaşlarıyla birlikte er-Rubeyyi' binti Muavviz'in yanına gelmişler ve ona bundan söz etmişler. Er-Rubeyyi'de kendilerine şöyle söylemiştir: "Düğünün olduğu günün sabahı, Rasûlullah (s.a.s.) beni ziyarete geldi. Yanımda def çalıp, Bedir günü şehid olan atalarının iyiliklerini sayarak mersiyeler söyleyen iki câriye vardı. Söylemekte olduklarına

62 Mizmar ve mezmûr, nefes ile çalınan herhangi bir saza dendiği gibi, gınâ'ya yani ses ile okunan şeye de denir... Cârîye genç kız demektir; burada mizmâr ve mezmûrlar , hep ses ile okunan şeylere hamledilmiştir. Ebû Bekir'in orada kızını azarlaması, bir babanın kocasının yanında azarlamasına, ona edeb dersi vermeye şer'î selâhiyet olduğunu gösterir. (M. Sofuoğlu, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, II, 913 (dipnot).

63 Buhârî, İydeyn, 2; Müslim, İydeyn, 16.

64 Ebû Dâvud, Edeb, 51; Müsned, III. 61; VI, 83, 233.

65 Buhârî, İydeyn, 2.

66 Hadiste geçen "Beni Efride", Habeş kavminin lakabıdır. Bazıları, büyük dedelerinin ismidir derler. Bazılarına göre ise, Habeşlilerin raksederek soyuna denirmiş. (M. Sofuoğlu, a.g.e., göst. Yer.).

67 Buhârî, İydeyn, 2; Aşkar A.g.e., II, 100.

devam ederken bir ara onlardan biri, “Bunu bırak, öyle şeyler söyleme, yarın ne olacağını ancak Allah bilir.” dedi.⁶⁸

Bu rivâyetler, Hz. Peygamber’in huzurunda yapılan bazı eğlence ve oyunların oynanmasına yardımcı olduklarına, böylece işlenen bu amellerin yapılmasını takrîr buyurdularına işâret etmektedir.

3. Hz. Peygamber’in yapılan fiilden hasıl olan şeyi helal sayması:

a) Ebû Saîd el Hudrî (64/683) (r.a)’ın yaptığı rivayette anlattığı, Hz. Peygamber’in rukye yapmaktan elde edilen şeyi yemesi, buna örnek olarak zikredilebilir. Şöyle ki: Ebû Saîd el-Hudrî naklediyor: Rasûlüllah (s.a.s.)’in sahâbîlerinden (otuz kişilik) bir seriyye memûr oldukları bir sefere gittiler. Nihayet bunlar Arap kabilelerinden bir kabile üzerine indiler ve onlardan kendilerini konuk etmelerini istediler. Fakat o kabile halkı bunları konuk etmekten çekindiler. Bu sırada o kabilenin seyyidi zehirli bir hayvan tarafından sokuldu. Kabile halkı harekete geçip her çareye başvurdular, fakat hastaya hiçbir fayda vermiyordu. Bunun üzerine onlardan bazıları:

-Şu sizin halkın inmiş olan kabile halkın gitseniz, belki onların bazısının yanında bir şey, bir çâre bulunabilir, dediler. Akabinde kabile halkı sahâbîlere geldiler ve:

-Ey cemaat, seyyidimiz (bir akrep tarafından) sokuldu. Onu tedâvi etmek için her şeye koştuk, fakat ona hiçbir şey fayda vermiyor. Sizin birinizin yanında buna bir çâre var mıdır? diye sordular.

Sahâbîlerden birisi (ki o Ebû Saîd’in kendisidir):

-Evet ben varım. Vallahi ben elbette dua ve tedâvi ediciyimdir. Fakat vallahi bizler sizlerden bizi misafir edinmenizi istedik de sizler bizi misafir almamıştınız. Artık şimdi ben de bizim için bir ücret tayin etmedikçe size dua ve tedâvî yapacak değilim, dedi. Sonunda bir bölük koyun sürüsü üzerine anlaştılar. Ebû Saîd onlarla birlikte kabile başkanının yanına gitti. “Elhamdülillahi Rabbi’l-âlemîn” (Fâtiha) suresini sonuna kadar okumaya ve adamın üzerine üflemeğe başladı. Daha sonra adam, bukağısından çözülmüş hayvan gibi rahatlardı, ileri geri yürümeye başladı. Artık kendisinde hiçbir hastalık kalmadı.

Ebû Saîd dedi ki: Kabile halkı, üzerinde anlaşmış oldukları ücreti sahâbîlere ödemişler. Sahâbîlerden bazıları:

-Bu koyunları taksim ediniz dediler. Fakat dua yapan kimse:

68 İbn Mâce, Nikah, 21.

-Hayır taksim etmeyiniz! Bizler Rasûlüllah'a gidelim, olan hâdiseyi ona zikrederim, bakalım bizlere ne emredecek! dedi.

İşin sonunda sefer heyeti, Rasûlüllah'ın huzuruna geldiler ve bu hususu kendisine zikrettiler. Rasûlüllah (Ebû Saîd'e hitâben):

-“*Fatiha'nın bu kadar etkili bir dua ve tedavî olduğunu sana kim bildirdi? İyi ve doğru hareket etmişsiniz şimdi koyunları taksim ediniz ve bana da sizlerle birlikte bir pay ayırınız!*” buyurdu.⁶⁹

4. Hz. Peygamber'in işlenen fiili kabul ettiğini veya ondan râzı olduğunu tavrıyla ortaya koymakla birlikte bunu sözlü olarak ifade etmemesi:

Bu da açık bir delildir. Çünkü onun şerîate aykırı olan bir şeyi müjdelemesi mümkün değildir.

a) Abdullah bin Muğaffel (59/678) (r.a.) şöyle demiştir: “Hayber günü bir tulum içyağı ele geçirdim ve ona sıkıca yapıştıktan sonra: Ben bugün bundan kimseye bir şey vermem dedim. Arkama döndüğümde Rasûlüllah (s.a.s)'i tebessüm ediyor buldum. Başka bir rivâyette “utandım” ifadesi de bulunmaktadır.⁷⁰

Şâfî (204/819) ye göre, ikrar çeşitlerinden kabul edilen uygulamalara örnek olarak şu rivâyet de gösterilir:

b) İbn Şihâb , Urve'den , o da Âişe (r.a)'dan haber vermiştir ki, Rasûlüllah (s.a.s.) sevinmiş olarak ve yüz çizgileri parlar bir halde Âişe'nin yanına girip şöyle buyurmuştur: “*Yâ Aişe, Müdlic kabilesinden olan zatın (iz sürücü Mücezziz'in) Zeyd ile Üsâme için söylediği sözü işitmedin mi? O (uyumakta olan) Zeyd ile Üsâme'nin ayaklarını gördü de muhakkak bu ayaklar birbirindedir, dedi*”⁷¹

Hz. Peygamber'in müjdeleyici ifâdeleri ve tebessümü her zaman ikrar anlamında değildi. Bazen siyâseten oluyordu.

Bu konuda yine Hz. Âişe'den gelen bir Buhârî ve Müslim rivâyeti şöyledir:

c) “Bir adam peygamber'in huzuruna gelmek için izin istedi. Peygamber onu uzaktan görünce :

69 Buhârî, Tıbb 33,39; İcâre, 16; Fezâilî'l-Kur'ân, 9; Ebû Dâvud, Buyû, 37; Tirmizi, Tıb, 20; İbn Mâce, Ticâret, 7; Müsned, III, 2, 44, 83.

70 Müslim, Cihad 72-73; Buhârî, Humus, 20, Zebâih, 22; Meğâzî, 38; Ebû Dâvud, Cihad, 27; Nesâî, Dahâyâ, 38; Dârimî, Siyer, 56; Müsned. III, 311, 378; IV, 86; V, 55, 56.

71 Buhârî, Menâkıb, 23; Meğâzî, 79; Ferâiz, 31; Müslim, Radâ, 38; Tevbe, 53; Ebû Dâvud, Talak, 31; Tirmizi, Velâ, 5; Nesâî, Talak, 51; Müsned, IV, 82, 226.

“-O aşîretin ne kötü kardeşidir”-yahut: “aşîretin ne kötü oğludur”- buyurdu.

Adam içeri girip oturunca ona gülüyüz gösterdi ve ona genişleyip açıldı (yani ona yumuşak sözler söyledi). Adam gidince Âişe:

-Yâ Rasûlallah adamı gördüğün zaman onun için şöyle şöyle söyledin, sonra da onun yüzüne karşı güleç oldun ve ona açılıp yayıldın? dedi. Rasûlullah (s.a.s.):

“Ya Âişe! Sen beni ne zaman aşırı hareket edici buldun? Kıyâmet günü Allah katında mevkiye insanların en şerlisi (dünyada) kötülüğünden korunmak için insanların terk ettiği – yahut, karşılaşmak ve konuşmaktan kaçındığı – kimsedir” buyurdu.⁷²

Kâdî İyaz (544/1149) şöyle demiştir: Bu adam Uyeyne bin Hısn’dır. Görünüşte Müslüman olmuş ise de henüz mümin olmuş değildi. Peygamber, insanlar onu tanırsınlar ve onun halini bilmeyenler onunla aldanmasınlar diye onun hâlini beyan etmek istemiştir. Onda Peygamber’in hayatında da, ondan sonra da imanın zaafına delâlet eden hâl vardı. Nihayet mürtedlerle beraber irtidat etmiş, kendisi esir olarak Ebû Bekir’e getirilmiştir. Peygamber’in onu, “*kabilenin kötü kardeşidir*” diye vasıflaması, nübüvvet âlemlerindedir. Çünkü onun kötülüğü Peygamber’in vasfettiği gibi meydana çıkmıştır. Peygamber ona karşı ancak onu ve benzerlerini İslâm’a ısındırmak için yumuşak konuşmuştur.⁷³

d) Amr bin el-As (61/680) (r.a), şöyle der: Zâtü’s-selâsil gazvesinde geceleyin ihtilâm (cünüb) olmuşum. (Soğuk su ile) gusledersem helâk olacağımdan (hastalanıp öleceğimden) korktum. Teyemmüm ettim sonra arkadaşlarıma sabah namazını kıldırtdım. Daha sonra bu durumu Rasûlullah (s.a.s.)’e anlattıklarında O: “Yâ Amr, cünüb olduğun halde (teyemmüm alarak arkadaşlarına sabah namazını kıldırtdın öyle mi!?” diye söyleyince, ona beni (soğuk su ile) gusletmekten alıkoyan şeyi haber verdim, şöyle dedim: Ben Allah’ın şöyle buyurduğunu duydum:” **Kendinizi öldürmeyiniz! Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.**”⁷⁴ Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.) güldü, bir şey söylemedi.⁷⁵

5. Hz. Peygamber’in huzurunda veya gıyabında söylenen bir söz veya yapılan bir fiilden dolayı mücerred sükût etmeleri:

Hz. Peygamber’in huzurunda veya gıyabında yapılan bir fiil karşısında ne rıza ne

72 Buhârî, Edeb 38, 48, 82; Ebû Dâvud, Edeb, 5; Muvatta, Husnu’l Hulk, 4.

73 M.Sofuoğlu, *Sahih-i Buhârî ve Teremesi*, XIII, 6019, ilgili hadisin dipnotu.

74 Nisâ, 4/29.

75 Ebû Dâvud, Taharet, 126. ha. 334.

kerâhet ne de izhâr etmemesi de onun bir takrîridir. Enes Bin Mâlik(91/717) (r.a), Arafat'a erkenden çıkmıştı. Ona sorulur: "Siz Rasûlüllah (s.a.s.) ile beraber bu günü nasıl geçiriyordunuz?" O şöyle cevap verdi: "Bizden kimi tehlil ediyor (Lâilâhe illallah diyor), (Hz. Peygamber) onu kınamıyordu. Kimi tekbir getiriyor, onu da kınamıyordu.⁷⁶

6. Hz. Peygamber'in endişe ve sıkıntı belirterek sükût etmeleri:

Bu durumda sükût buyurmaları işlenen o fiilin cevâzına işâret etmekle birlikte endişe ve sıkıntı belirtileri izhar etmeleri ise, ondan pek razı olmadıklarına işâret etmektedir. Böyle iki farklı durumun olmasından dolayı, bu konuda ihtilaf edilmiştir. Es-Sübki (756/1355): "Nebî (s.a.s.)'in işlenen fiile, rızâ belirtisi göstermeksizin olsa dahi sükût etmesi, o fiili işleyen kimse için cevâzına delildir" der. M. Süleyman Aşkar ise, "Bana göre, sıkıntı ve hoşnutsuzluk izhar etmesi, işlenen o fiilin kerâhetine delildir, doğru olan budur (....) Bu bir çeşit beyan olsa da ikrar olmayıp bilakis inkârdır" der.⁷⁷

Ayrıca şunlar da Hz. Peygamber'in takrîri cümlesindedir.

1) Rasûlüllah'ın huzurunda yapılan bir ictihadı onaylaması –ikrâr-etmesi:

a) Ebû Katâde'den nakledilmiştir, şöyle demiştir: Biz Huneyn senesi (630), Rasûlüllah'ın maiyetinde sefere çıktık. Düşmanla karşılaşınca Müslüman ordusu için bir hezimet ve dehşet olmuştu. Bu sırada müşriklerden birini, müslümanlardan bir kimse üzerine çıkmış halde gördüm. Hemen o düşman tarafına dolandım ve nihayet arkasından onun yanına geldim.

Akabinde o düşmanı, boynu ile kürek kemiği arasından vurdu. Hemen benden tarafa dönüp beni öyle bir kucakladı ki, bu sırada kucaklayışından ölüm korkusunu hissettim. Sonra ölüm yetiştirdi de beni salıverdi. Müteâkiben Ömer bin el-Hattab (23/643)'a rast geldim. Bu insanlara ne oldu? diye sordu. Allah'ın işidir dedim. Sonra döndüler, Rasûlüllah da oturup: "*Her kim bir düşmanı öldürür ve öldürdüğüne dair bir beyyinesi de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silah ve diğer eşyaları onundur*" buyurdu. Ben hemen kalktım ve: "Benim için kim şahit olur? dedim." Sonra oturdum. Sonra tekrar Rasûlüllah bunun benzerini söyledi. Ben yine kalkıp: "Benim için kim şahadet eder?" diye sordum ve sonra Peygamber o sözü üçüncü defa söyledi. Ben yine ayağa kalkınca Rasûlüllah: "Neyin var yâ Ebâ Katâde?" diye buyurdu.

76 Aşkar A.g.e., s. 98.

77 Aşkar, A.g.e., s. 102.

Ben de olayı kendisine anlattım. Akabinde oradaki topluluktan biri: “Ebû Katâde doğru söyledi yâ Rasûlallah! O maktûlün eşyası benim yanımdadır. Artık hakkı olan bu şeyler yerine onu başka şeylerle râzı kıl” dedi. Ebû Bekir sıddîk: “Allah’a yemin olsun, bu olmaz! Peygamber, Allah ve Rasûlü yolunda savaşan Allah arslanlarından birinin hakkını iptâle yanaşmaz ve onun üzerinden çıkan eşyayı (selebini) sana vermez” dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.s.): “*Ebû Bekir doğru söyledi. Yanındaki maktûle ait şeyleri Ebû Katâde’ye ver buyurdu...*”⁷⁸

Burada onaylanan, yapılan bir fiilden ziyâde bir sahâbînin Rasûlüllah’ın huzurunda yaptığı bir ictihâdın onaylanmasıdır. Bu da takrîr’in bir vechidir.

b) Yine bu konuda Ezan’ın meşrû kılınması hakkındaki uygulama da örnek olarak verilebilir. Bununla ilgili rivâyet şöyledir: Abdullah bin Zeyd (r.a.) şöyle dedi: Râsûlüllah (s.a.s.) namazın cemaatle kılınabilmesi için çan yapılıp çalınmasını emrettiği sırada idi. Uykuda iken bana; elinde çan bulunan biri uğradı. Ona: Ey Allah’ın kulu şu çanı satar mısın? dedim. Ne yapacaksın? dedi.

Bununla insanları namaza çağırırız dedi. Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı? dedi. Hay hay, dedim. Bunun üzerine bana şöyle dersin, dedi: (Râvî burada Abdullah bin Zeyd’in ezan lafızlarını, daha sonra da rüyasında gördüğü o kimsenin ona kâmet lafızlarını öğrettiğini zikreder. Devamla şöyle der:) Sabah olunca Peygamber’in yanına geldim ve gördüğüm rüyayı kendisine haber verdim. “İnşaallah hak rüyadır, Bilal ile beraber kalk da gördüğünü ona öğret Ezanı okusun; sesi senden daha yüksektir” buyurdu. Bilal ile beraber kalktık, ben onu öğretmeye, o da okumaya başladı. Bu sırada Ömer bin Hattab bunu evinden duydu. Elbisesini sürüyerek acele çıktı ve: Yâ Rasûlallah, seni hakk ile gönderen Allah’a yemin olsun ki, onun gördüğünü ben de gördüm dedi. Rasûlüllah : “*Öyle olunca Allah’a hamd ve senâ olsun!*” buyurdu.⁷⁹

c) Hz. Âişe (r.a.) şöyle demiştir: “Ben Rasûlüllah (s.a.s.) ihrama girerken, ihrâmı için ve ihrâmı çıkarıp da hille girdiği için Kâbe’yi tavaf etmesinden önce koku ile koku landırır idim.”⁸⁰

d) Yine o şöyle demiştir: “Rasûlüllah (s.a.s.) mescidde îtikafta iken muhakkak başını benim hücreme sokardı da, ben de onun saçlarını (yıkayıp) tarar idim.”⁸¹

78 Müslim, Cihad ve Siyer, 41.

79 Ebû Dâvud, Salât, 27. Ha. 499; Müslim, Salât, 377-378.

80 Buhârî, Hacc, 18.

81 Buhârî, İ’tikâf, 2.

Zihredilen bu iki rivâyette anlatılan hususlar da takrir'in bir çeşidi olarak gösterilmektedir. Bazıları ise, bunun takrîr olmayacağını, onun Hz. Peygamber'in sarîh fiili olduğu kanaatindedirler.⁸²

2) Hz. Peygamber'in gıyâbında yapılan bir fiili veya ictihâdı onaylaması-ikrâr etmesi:

Rasûlüllah (s.a.s.), huzurunda olduğu gibi, gıyabında sahâbe tarafından yapılmış bulunan kişisel çözümlere ya da uygulamalara müttalî olur, eğer bir sakınca görmezse onaylardı. Rasûlüllah'ın gıyâbında ashâbın ictihad ederek hareket ettiklerinin örnekleri çoktur:

a) Abdullah bin Ömer (73/692) (r.a.) şöyle demiştir: Peygamber (s.a.s.) Ahzâb günü: “Sizden hiçbiriniz ikindi namazını sakın başka yerde kılmasın ancak Kureyza oğulları yurdunda kılsın” buyurdu. Sahâbîlerden bazıları yolda ikindi namazına erişmişti. Bunlardan bir kısmı Peygamberin emrinin zâhirine uyarak :

- Biz Kureyza oğullarına varmadıkça ikindi namazını kılmayız! Dediler. Bir kısmı da:

- Biz ikindiye yolda, vakit içinde kılacağız. Çünkü Peygamber bizden, bu emrin zâhirini değil, fakât bunun lâzımı olan seferde çabuk davranmamızı kastetmiştir! Dediler ve kıldılar. Sonra bu iki zümrenin birbirine aykırı hareketleri Peygamber'e zikrolundu da, Peygamber bunlardan hiçbir zümreyi ayıplamadı.”⁸³

F. TAKRİRİ SÜNNET'İN HÜKMÜ

Takrîrî Sünnet de, Rasûlüllah (s.a.s.)'in beyan görevinin bir nev'i olduğunu daha önce belirtmiştik. “Takrîr'in delil olması konusunda usûl âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Usûlcüler çoğu, onu, Nebvî Sünnet'in kısımlarından biri olarak kabul etmişlerdir. Bu sebepten onun delil olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bunu, İbn Hacer nakletmektedir. Bazı usûlcüler ise, Nebî (s.a.s.)'den sâdır olan takrîr'in Şeriatte delil olamayacağını söylemişlerdir. Bunu, Abdulaziz bin Ahmed bin Muhammed (730/1330) *Keşfu'l-Esrâr Şerhu Usûli'l-Bezdevî* isimli eserinde naklederek şöyle der: “ Bir tâife, Nebî (s.a.s.)'in takrîr'inin nesh ve cevâza delâlet etmeyeceğine kâil olmuşlardır.”⁸⁴

Takrîrî Sünnet'in de hüküm açısından takrîrin durumuna göre vücûp, nedb ve ibâhe gibi farklı hükümler taşımaktadır.⁸⁵ Kerâhe konusu ise ihtilaflıdır. Konuya birkaç yönden bakarak değerlendirmeye çalışacağız:

82 Aşkar, A.g.e., II, 101.

83 Buhârî, Meğâzî, 32; Müslim, Cihad, 69.

84 Aşkar, A.g.e., II, 96.

85 Abdulkerim Zeydan, A.g.e., s. 137.

1. Takrîre konu olan davranışı işleyen kimsenin inanç durumuna bakarak,
2. Takrîre konu olan davranışların özelliğine bakarak,
3. İşlenen davranış biçimi karşısında Hz. Peygamber'in tepkisine bakarak.

1. Takrîre konu olan davranışı işleyen kimsenin inanç durumu:

a) Eğer o filli işleyen kimse kâfir ise ve Rasûlüllah da onun inkârını biliyorsa ve bu yüzden sükût etmiş ise, bu durumda sükûtunun bir hükmü olmaz. Çünkü o anda, o kimsenin Rasûlüllah'ın müdâhalesinden bir fayda elde etmeyeceği bellidir.⁸⁶ el-Cüveynî (478/1085), buna münâfığı da katar. Ancak el-Mâzerî (536/1141) buna karşı çıkararak: "Zahirde o ehl-i İslâm'dan olduğu için, biz zâhiren ona İslâm muamelesi yaparız" der. Buna, Rasûlüllah (s.a.s.)'in onları bildiğini ve mev'izenin onlara fayda vermeyeceği düşüncesiyle, münâfıklar için çok kere sükût ettiği ileri sürülerek cevap verilmiştir.⁸⁷

b) Eğer fiili işleyen kimse kâfir değilse ve o fiil, daha önce, âmm bir delil ile haram kılınmış ise, o takdirde Rasûlüllah'ın takrir buyurmuş olduğu fiil, önceki haramlık hükmünün neshi⁸⁸ ya da tahsisi anlamına gelir.⁸⁹ Bu konuda Hanefiler ile Şâfîiler arasında ihtilaf vardır.

2. Takrîre konu olan davranışların özelliği:

Eğer daha önceden haram kılınmamış bir fiil ise o takdirde onun câiz olduğunun bir delili olur ki böylece beyanın ihtiyaç anında geriye atılması gibi bir durum meydana gelmesin. Çünkü böyle bir durum Şeriatte vâkî değildir.

3. Huzurunda işlenen ya da gıyabında işlenip, hakkında daha sonra bilgi sahibi olduğu davranış biçimi karşısında Hz. Peygamber'in tepkisi:

a) Hz. Peygamber'in yapılan fiilden hasıl olan şeyi helal sayması, Hz. Peygamber'in ikrarının tezahürleri arasında da zikrettiğimiz bu hususa verilen örnekte geçtiği gibi, rukye olarak Fâtiha Suresini okuyarak hasta tedâvî eden ve karşılığında da bir sürü koyun alan sahâbîlere Hz. Peygamber'in:- "*Fatiha'nın bu kadar etkili bir dua ve tedavî olduğunu sana kim bildirdi? İyi ve doğru hareket etmişsiniz, şimdi koyunları taksim edi-*

86 Şâubî, A.g.e., IV,

87 Şevkânî, A.g.e., s. 41.

88 Şevkânî, A.g.e., göst. yer.

89 Gazâlî, *el-Mustasfâ*, II, 109-110 (Trc. Yunus Apaydın, *İslâm Hukuku'nda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, Kayseri, 1994, II, 132.

niz ve bana da sizlerle birlikte bir pay ayırınız!”⁹⁰ buyurmuş olmalarını burada da zikredebiliriz.

b) Hz. Peygamber fiil karşısında, sükût yanında sevinç belirtisi de göstermişse, o zaman bu davranışın cevaz hükmüne delâleti daha evlâdır.⁹¹ Ancak bu sevinç belirtisi, fiilin bizzat kendisi için değil de, fiile bitişik başka bir durum için olduğunu gösteren bir delil olması hâlinde, durum başka olur. Bu durumda, sükûtunun ve sevincinin, mesele- nin aslının ve ehakkiyetinin takrîri sayılıp sayılmayacağı konusunda görüş farklılığı ortaya çıkmaktadır. Müdlicli kâif hadisesinde olduğu gibi. Bu hadisten hareketle İmam Şâfiî, kâiflik yoluyla neseb isbatının sahih olacağına hükmetmiş; Hanefîler ise, bunun sahih olmayacağı ilkesini benimsemiştir. Her iki tarafın da kendilerini savunmak, karşı tarafın görüşünü reddetmek için serdettikleri delilleri vardır.⁹²

*Eğer Rasûlüllah’ın takrîr buyurması, uygulamasına uygun düşerse, yani hem takrîr buyurup hem de kendileri o fiili işlerler ise, mükelleflere nisbetle bu tâbî olma konusunda en açık bir yoldur. Çünkü Rasûlüllah’ın fiili, şer’î hükümlerin konulması konusunda en üst düzeyde bir beyan tarzı olmaktadır.*⁹³ Çünkü bir şeyi Rasûlüllah’ın işlemiş olması, o şeyin doğruluğu anlamına gelmektedir. Böylesi bir fiile, bir başkasının fiili için söz konusu olan ikrarın eklenmesi, sanki sırf (Hz. Peygamber’in) fiiline uymuş gibi olacak, ikrar ise, isbat edici fazladan bir delil olacaktır.⁹⁴

Yok eğer, Rasûlüllah’ın takrîr buyurması, uygulamasına uygun düşmezse, onun bundan uzak durması, o şeyin câiz olmamasından değil, kendilerinin sahip olduğu nübüvvet ve risâlet makamına uygun düşmeyeceğindendir. Bunun bazı örnekleri şöyledir:

Hz. Peygamber, şiirden uzak tutulmuş, ve kendisine şiirden hiç bir şey öğretilmemiştir. Nitekim bu husus Kur’an ayetiyle sâbittir: **“Biz ona şiir öğretmedik, zaten ona yakışmazdı.”**⁹⁵ Ancak Hassan bin Sâbit’in şiir inşad etmek için izin istemesine müsâde etmiş, hatta Hz. Peygamber’in Berâe bin Âzib’ten gelen rivayette bildirildiğine göre,

90 Buhârî, Tıbb, 33, 39; İcâre, 16; Fezâilî’l-Kur’an, 9; Ebû Dâvud, Buyû, 37; Tirmizî, Tıb, 20; İbn Mâce, Ticâret, 7; Müsned, III, 2, 44, 83.

91 Şevkânî, A.g.e., s. 41.

92 eş-Şâtıbî, A.g.e., IV, 66 (Abdullah Diraz’ın notu); Ayrıca bkz.: Muhammed Hudarî, *Usûlü’l-Fıkh*, s. 237-238; Abdülkerim Zeydan, A.g.e., s. 136.

93 Şâtıbî, A.g.e., IV, 68, 72.

94 Şâtıbî, A.g.e., IV, 72.

95 Yâsin, 39/69.

şâir Hassan bin Sâbit'e, "Sen de müşrikleri hicvedip kötüle! Yahut onların hicivlerine karşılık ver. Cibrîl'de seninle beraberdir".⁹⁶ buyurarak şiir söylemesini emretmiştir. Yine sahâbeden, Abdullah bin Revâha'ya, Ka'b bin Mâlik'e Kureyş'i hicvetmeleri konusunda şiir okumalarını istemiştir.⁹⁷ Bu hadis, Hz. Peygamber'in hicve izin verdiğini gösterir. Bununla birlikte Rasûlullah, hiçbir kimseyi –dinî yönden olması hâli hariç kendisinde bulunan bir ayıp sebebiyle yermemiştir. O, hiçbir kimseyi nesir sözle de hicvetmemiştir. Nitekim hiçbir manzum söz de ondan sâdir olmamıştır. Rasûlullah'ın özelliklerinden biri de onun ayıplayıcı, kötü ve müstehcen sözlü olmayışı idi. Bazı kimse- lere kendi menfaatleri ya da İslâm'ın müdafaası⁹⁸ söz konusu olduğu zaman bu gibi şeylere müsaade etmiş, fakat kendisi bunlardan hiçbirini yapmamıştır.⁹⁹

İmam Mâlik (179/795), Safvân bin Süleym'den nakleder: Rasûlullah (s.a.s.)'e bir adam geldi ve: -Yâ Rasûlallah, karıma yalan söyleyebilir miyim? dedi. Rasûlullah: "Yalanda hayır yoktur" buyurdu. Adam: "Ona vaadde bulunabilir ve (bu konuda yalan) söyleyebilir miyim?" diye tekrar sorunca, Rasûlullah: "Bunda senin için hiçbir sakınca yoktur"¹⁰⁰ buyurdular. Muhammed Fuad Abdalbâkî, hadisin Mürsel olduğunu nakleder.¹⁰¹ Hz. Peygamber bu câiz kıldığı şeyi, daha sonra kendisi yapmamıştı.¹⁰²

Hz. Peygamber'in bir bayram günü, Hz. Âişe'nin hücrelerinde Buas ezgileri söyleyen iki câriyeyi dinlemeyip, sırtını çevirerek yatağa uzanması,¹⁰³

Bu rivâyetinde Câbir bin Semure'nin anlattığı gibi, Hz. Peygamber'in huzurunda Câhiliyye dönemine ait bazı şeyler anlatılınca, onları sadece dinleyip sükût buyurması bazen de onlarla birlikte tebessüm etmesi,¹⁰⁴

96 Buhârî, Edeb, 91; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 153.

97 Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 157.

98 Nuaym bin Mes'ûd kıssasında olduğu gibi, bu zat Hendek savaşı sırasında müslüman olmuş ve Rasûlullah'a gelerek "Yâ Rasûlallah, ben Müslüman oldum ve henüz kavmim benim Müslüman olduğumu bilmemektedir. Benden yapmamı istediğin bir şey var mı?" diye sorunca, Rasûlullah da: "Elbette, sen de bizden birisin. Şu halde yapabilirsen, git onların aralarına gir ve aralarını bozarak birbirlerini terketmelerini sağla. Çünkü, harb hiledir" buyurmuştur. (bkz. İbn Hişam, es-Sîre, III, 240).

99 Şâtübî, A.g.e., IV, 70-71

100 Muvatta, Kelam, 15.

101 Muvatta, Kelam, 15 (M.F. Abdalbâkî'nin notu).

102 Şâtübî, A.g.e., IV, 69.

103 Buhârî, İydeyn, 2; Müslim, İydeyn, 19.

104 Tirmizi, Edeb, 70.

Sofraya getirilen kızartılmış bir keler için sadece “ben hoşlanmıyorum” demesi¹⁰⁵; içinde soğan-sarımsak bulunan yemeği yemeyerek ashabından birisine: “*Sen ye! Çünkü ben senin münacatta bulunmadığın kimselerle münacatta bulunuyorum*”¹⁰⁶ demesi gibi, ikrara muhalif uygulamalar, Rasûlullah’ın kendisine has olup, mükellefe yönelik bir emir ya da nehiy veyahut da ibâhe hükmü getirmemektedir.¹⁰⁷

Bu konuda Şâtübî şu tesbitte bulunur: “Durum böyle olunca, mefhumu izin olan söze (yani kavî sünnete) uyma, hakkında bir sakınca olmayan şeylerde olacaktır. Kudreti bulunan kimselerin, Rasûlullah’a uymuş olmak için o şeyi terketmeleri ise daha güzel olacaktır. Kim de işlerse, bu konudaki kavî sünnete uygun olarak onda genişlik vardır, kolaylık kapısı da her zaman açıktır.”¹⁰⁸

Sonuç

Hz. Peygamber, kaynağı sadece mücerred bilgidен ibâret olan ilâhî emirleri, yaşanan bir hayata dönüştürme gayreti içinde risâlet görevini tamamlamıştır. Onun bu faaliyeti, yirmi üç yıllık peygamberlik süresi boyunca, hayatın tabîî akışı içinde tam bir denge ve düzen içinde gerçekleşmiştir.¹⁰⁹

Hukuk felsefesinin temel meselelerinin biri olan, gâye problemi’ni kapsamlı bir şekilde araştıran Muhammed Tâhir bin Aşur, hukukun norm koymaktaki gayesini *tağyîr* ve *takrîr* olduğunu belirtir. Toplumdaki kötü durumların değiştirilmesi ve onların kötülüğün açıklanmasını “tağyîr” olarak ifade ederken, insanların benimsediği yararlı durumları iktibas etmeyi “takrîr” olarak tanımlar.¹¹⁰

Hz. Peygamber’in sözleri, fiilleri gibi , takrîrleri de Sünnet’tir ve onun sünnetlerinin büyükçe bir kısmını teşkil etmektedir. Takrîr edilen sünnetler, sahâbenin yapmış oldukları fiiller, söylemiş oldukları sözler ve benimsemiş oldukları bazı telakkîler, ister kendi fitratları gereği olsun, isterse kaynağı Hz. İbrahim dinine dayanan gelenek olarak yaptıkları olsun, İslâm dininin genel esprisini ifade eden tevhid inancına ters düşmeyen

105 Buhârî, Zebâih ve Sayd, 33; Et’ime, 10, 14; Müslim, Zebâih, 43; Muvatta, İstîzan, 10; Şevkânî, A.g.e., s. 42

106 Müslim, Mesâcid, 76.

107 Şâtübî, A.g.e., IV, 74 (A. Draz’ın notu).

108 Şâtübî, A.g.e., IV, 741.

109 M. Görmez, *Sünnet’in ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, T. Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1997, s. 41.

110 Tâhir bin Aşur, *Makâsıdu’ş-Şer’iati’l-İslâmiyye*, s. 102, Trc. s. 151.

hususlardır. Takrîr, bir anlamda iyiliği, güzelliği, doğruluğu ve hakikati onaylamaktadır. Hakim bin Hizam'ın Rasûlüllah (s.a.s.)'e bir soru yönelterek: "Cahiliye devrinde verdiğim sadaka, âzad etme ve sıla-i rahim gibi ameller konusunda ne dersin?" diye sorması üzerine, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Önceden yaptığın iyilikler üzerine Müslüman oldun"¹¹¹ Aslında bu rivâyette anlatılan husus, fesadla karışık bir biçimde meydana gelmiş bir iyiliğin, o çirkinlikler içinde nasıl çıkarılıp tasvîb ve takrîr edildiğini anlatmaktadır. Hz. Peygamber'in Takrîrî Sünnet'i bize, fitrat-ı selîmenin benimseyip kabul ettiği ahlâkî planda olsun, hukuki planda olsun, ibâdetlerle ilgili olsun bu güzellikleri yansıtmaktadır. Din, Allah'ındır ve tektir. Her Peygamber ümmetine hep bunu tebliğ etmişlerdir. Peygamberimiz Hz. Muhammed de bu tevhid inancını tebliğ etmiş, önceki peygamberlerin getirdikleri şeriatlerin bakıyelerinin tahrife uğramış olanlarını ıslah ederek, tahrife uğramamış olanlarını, aynen ibkâ ederek, tevhid inancıyla bağdaşmayan din ve fitrat kurallarına ters düşenlerini de ilgâ ederek tebliğ ve beyan görevini tamamlamıştır,

İslâm'ın gerek ibâdet gerekse muâmelât ve ukûbatla ilgili uygulama ve hükümleri arasında pek çoğunun menşeyinin, Hz. İbrahim dinine dayandığını, bunlardan Kur'an ayetlerinin tasdik edip emrettiklerinin dışında bir kısmının da Hz. Peygamber tarafından takrîr buyrulan sünnetler olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'in takrîrinden geçen bir uygulamanın, Câhiliye'de de işleniyor olması, onun Sünnet olmasına hiçbir hâlel getirmeyeceği gibi, takrîr edilen sünnetin taşıdığı özelliğe göre, vâcib, mendub ve mubah gibi hükümler de taşıyarak amel edilmesine mânî de değildir. Gerek Kur'an ayetlerinin, gerekse Hadislerin/Sünnetlerin anlaşılmasında önemli bir yeri olan tarihî arka planın değerlendirilmesinde, tevhid inancı-fitrat ve İbrâhimî gelenek arasındaki bütünlük gözardı edilmemelidir. Zira Kur'an ve Sünnet verileri incelendiğinde, özellikle Takrîrî Sünnet'te bütünlük, çok açık bir şekilde görülmektedir. Kur'an ve Sünneti anlama faaliyetlerimize bu bakış açısını da eklersek, İslâm'ın aktüel değerini ifâde etme konusunda daha gerçekçi olacağımız kanaatinde olduğumuzu belirtmek isterim.

¹¹¹ Buhârî, Mevâkıt, 17; Müsned, II, 121, 129; Âşur, A.g.e., s. 102-103 Trc. s. 151.